

toeters, fluitjes, zeepbellen en serpentines

„Gezocht: saxofonist, die aan de volgende eisen voldoet:

Variabele sonoriteit met voorkeur voor Spaans circusgeluid anno 1932; (...)Voorts dienen melodie en ritme duidelijk gericht te zijn op een herleving van de Noordhollandse folklore (wat dat ook wel wezen mag), zonder in deze opzet te slagen; (...) Ten slotte dient de kandidaat geneigd te zijn, om in zijn improvisaties fragmenten te verwerken, waarin toonhoogten met de beste wil van de wereld niet te onderscheiden zijn."

Dit „Ontwerp voor een advertentie" is serieuzer bedoeld dan het misschien lijkt. De opsteller, pianist-komponist Misja Mengelberg, is nu eenmaal gewend ernst en luim, diepzinnigheid en flauwekul op een geraffineerde manier te combineren. Dat blijkt uit zijn muziek, uit zijn geschriften en uit de gesprekken die hij voert. Toen deze oproep in de Gids verscheen (nummer 7/8, 1966), was in de vacature overigens al voorzien. Misja: „Dat stukje schreef ik in 1965 en ik zocht op dat moment inderdaad zo'n saxofonist. Hij bestond toen ook al, ik kende hem alleen nog niet. Ik kwam pas een jaar later met Willem Breuker in contact."

Misja Mengelberg (31) kreeg in 1966 de Wessel Icken Prijs, de grote prijs van de Nederlandse jazz. Hij dankte die onderscheiding vooral aan de prestaties die hij sinds 1963 met zijn kwartet had verricht. Samen met altsaxofonist Niet Noordijk (winnaar W.I. Prijs '65), drummer Han Bennink en een reeks bassisten (Ruud Jacobs, Jacques Schols, Rob Langereis en — op het ogenblik — Victor Kaihatu) had M.M. een naar Nederlandse jazz-begrippen ongekend hoog niveau bereikt. De onmiskenbare verschillen in temperament dwongen de leden van het kwartet ertoe, zich voortdurend tot het uiterste te geven.

KOKENDE KLIMAXEN

Het explosieve, alle emoties onstuimig uitstortende spel van Noordijk hielp Mengelberg

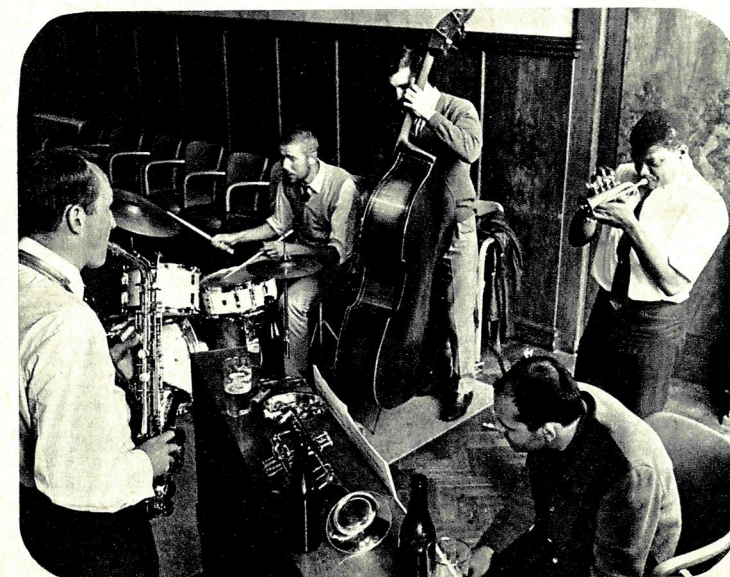
zijn soms wat bangelijke reserves overwinnen; en als de altist af en toe dreigde te vervallen in afgesleten clichés, werd hij door een paar ongenadige piano-akkoorden gewoonlijk weer van de platgetreden paden verdreven. Het energieke, haarscherp getimede spel van Bennink joeg de groep naar kokende, keihard swingende klimaxen. Luisteren naar het Misja Mengelberg kwartet betekende je volledig gewonnen geven en de muziek zo direct meebeleven, dat je vergat dat je daar maar als passieve luisteraar zat. Het waren mijn heerlijkste ervaringen met Nederlandse jazz.

M.M. zoekt op het ogenblik echter welbewust naar andere mogelijkheden. De tijd van het „lekker blazen" en het „fijn met z'n allen swingen" lijken voor hem definitief voorbij. Hoewel hij zich niet helemaal wil vastleggen, is het toch duidelijk dat hij met zijn kwartet een periode heeft afgesloten: „We hebben vanaf maart niets nieuws meer verzonnen tot voor kort, en dat was een situatie waarvan vooral Han Bennink en ik erg kregel werden. Het werd allemaal steeds perfekter en dan moet er eens iets anders gebeuren." Dat andere bestaat onder meer uit het gebruik van allerlei feestartikelen (vuurwerk, serpentines, zeepbellen), het bespelen van ongebruikelijke instrumentjes (fluitjes, toeters, exotische trommels, belletjes) en het zoeken van nieuwe mogelijkheden op de traditionele instrumenten (Kaihatu die zijn bas neerlegt en hem als een soort Hawaian-gitaar bespeelt, Bennink die een strijkstok langs de randen van zijn bekkens haalt). Het is allemaal speelser geworden. De heilige bezieling heeft plaats gemaakt voor geamuseerde interesse. Het publiek wordt niet meer met emotionele uitbarstingen overdonderd, maar met verrassende geluiden en visuele effecten gekonfronteerd. Er wordt niet alleen met de instrumenten maar ook met het publiek geëxperimenteerd. M.M.: „Ik stel op het ogenblik veel belang in de reacties van het publiek. Niet om ze te behagen; voor mijn part wil ik ze plagen."

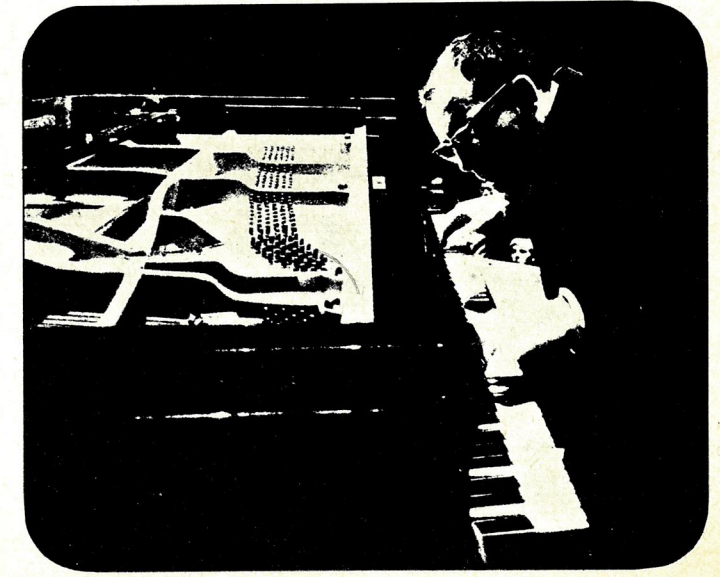
BAR-TOESTANDEN

Een belangrijk moment in die ontwikkeling was het optreden voor Nederlandse oliemensen in Libië, waarbij Willem Breuker Noordijk verving. M.M.: „Toen we dat feestprogramma moesten samenstellen, zaten we met onze handen in het haar. Je kunt bij die mensen niet met je specialiteiten aan boord komen. Toch ging het tenslotte geweldig; ze hadden werkelijk reuze plezier. We hebben „Just a gigolo" gespeeld. De bas speelde de melodie met hoge tremolerende noten en wij zijkten er zo'n beetje achteraan. Bar-toestanden, heel sentimenteel. En dat werd gewoon heel mooi gevonden, tranen in de ogen. Het begon vrij rustig allemaal, met een paar kleine deraillementen die nog nauwelijks opvielen — even op een fluitje blazen, een toetertje te voorschijn halen. Het slot van de avond was dat Bennink bezig was te bellen met een belletje, Victor afgrijselijke glageoletten boven de kam streek en Willem Breuker en ik een partijtje stonden te schaken. Groot succes!" Piet Noordijk lijkt dergelijke experimenten met weinig enthousiasme te volgen, zodat de vraag zich opdringt of Breuker misschien definitief zijn plaats in gaat nemen. M.M.: „Ik weet niet goed hoe het in de toekomst zal gaan. Piet is een geweldige instrumentalist. Voor zover het een instrumentale uitbreiding van de mogelijkheden betreft, zal hij waarschijnlijk wel meegaan, ook dingen uitvinden. Maar er zijn dingen waar hij niet aan meedoet. Ik zie Piet geen bommen tot ontploffing brengen, maar misschien krijgt hij daar in eens ook plezier in. Met Willem Breuker is er wel meer een eenheid van denken, geloof ik."

En tenslotte, als ik mijn spijt erover uitspreek dat de dagen van het hevig swingende kwartet van Misja en Piet kennelijk voorgoed tot het verleden behoren: „Gewoon ergens achter swingen, dat is wat mij betreft zo belast, dat het eigenlijk niet meer kan. De achtste trioel voor de eerste en de derde tel, en een hi hat op twee en vier, dat is afgelopen. Dat zou voor mij regressie zijn." Bert Vuijsje

V.l.n.r.: Piet Noordijk, Han Bennink, Rob Langereis, Misja Mengelberg en Ted Curson.

MISJA
MENGELBERG '67
TOETERS, FLUITJES
ZEEPBELLEN EN SERPENTINES